

Katsauksia.

J. V. Lehtonen †.

(Esitetty Kirjallisuudentutkijain Seuran kokouksessa 21. 9. 1948.)

Viime toukokuun 23:ntena sammui Kirjallisuudentutkijain Seuran syntysanojen lausujan ja kunniajäsenen professori Johannes Vihtori Lehtosen elämänliekki. Allekirjoittaneen tehtäväksi on annettu esittää hänen elämäntyönsä pääpiirteet lähinnä kai siksi, että meitä yhdistivät toisiimme paitsi eräät yhteiset tutkimusharrastukset vanhempi toveruus kuin ketään muita KTS:n jäseniä. Vuosisadan alkaessa oli Hollolan Korpikylän reipas ja älykäs suurtalonpoika äskettäin perustetun Lahden Yhteiskoulun ylim-

¹ Vrt.: Indo-eurooppalaisissa kielissä esim. on ablautilla germaanisten kielten verbien taiputuksessa erittäin tärkeä sija, sitä vastoin sen merkitys latinassa on aivan vähäpätöinen.

män luokan priimuksena, kun allekirjoittanut, ties mistä sattumasta, selvisi mainitun oppilaitoksen ensimmäiselle luokalle. Hän oli jo silloin sekä lahjojensa että esiintymisvarmuutensa vuoksi toveriensa kiistaton johtaja. Kun kaikki oppiaineet tuntuivat yhtä helpoilta, aiheutti elämänuran valinta jonkinlaista vaikeutta. Näytti sentään miltei uhmailulta, että Korpikylän poika valitsi yliopistossa pääaineekseen näennäisesti niin kaukaisen kuin ranskalaisen kirjallisuuden. Se on jälkepäin katsoen helposti ymmärrettävää, kun muistaa Lehtosen viimeisten vuosikymmenten voimakkaat taiteelliset, ennen kaikkea näyttämötaiteelliset harrastukset.

Itsenäisten tutkimustensa ensimmäiseksi kohteeksi Lehtonen valitsi Ranskan romantiikan ja l'art pour l'art -teorian lipunkantajana Théophile Gautier'n aihepiiriin. Lehtosen perusteellisuuden tuntien voi odottaa, että tutkimuksesta paisui paljoo laajempi, kuin mitä väitöskirjan puitteisiin voitiin mahdollistaa. Toistakymmenestä jo valmiiksi suunnitellusta luvusta ilmestyi v. 1913 väitöskirjana »Théophile Gautier'n runo-aiheista» vain kolme lukua, jotka käsittelevät persoonallista tunnetta, rakkautta ja naista sekä kansanrunousaiheita G:n tuotannossa. Tekijän on onnistunut osoittaa yllättävän runsaasti henkilökohtaisia elämyksiä G:n ennen kaikkea huoliteltua muotoa tapailevassa, näennäisesti viileässä ja ulkokohtaisessa runoudessa ja monipuolisesti valaista hänen suhtautumistaan naiskauneuteen. Jos tämä väitöskirja olisi ilmestynyt ranskaksi, se olisi varmasti herättänyt kansainvälistäkin huomiota. Nykyisessä asussaan, jossa varsinainen esitys on suomea ja runsas todistusaines, sitaattit ranskaa, tutkimuksen tulokset ovat vain niiden harvojen suomalaisten ulottuvilla, jotka ovat hyvin perehtyneet ranskan kieleen ja G:n runouteen. Väitöskirjan ykköselle ei tullut jatkoa. G:sta keräämästään laajasta aineistosta Lehtonen on lisäksi julkaissut vain kolme tutkielmaa: »Sur la genèse du 'Capitaine Fracasse' de Théophile Gautier» (1914), »T. G. och antiken» (1919) ja »Teoriaa ja käytäntöä T. G:n 'Emaux et Camées'-kokoelmassa» (1930).

Toinen paljoo läheisempi aihe siirtyi nyt Lehtosen tutkimusharrastusten polttopisteeseen — Aleksis Kivi. Muistan jo varhaisimmilta opiskeluvuosiltani, kuinka mielellänsä Lehtonen käytti jyrkeviä sitaatteja »Seitsemästä veljeksestä» ja lausui ulkomuistista Kiven runoja, ennen kaikkea »Lintukoto», »Metsämiehen laulua» ja »Härkä-Tuomoa». Koko hänen seuraava tutkijantyönsä todistaa pitkäaikaista, monipuolista ja syvällistä perehtymistä Kiven elämään ja tuotantoon. Tämän uskollisen kiintymyksen ensimmäisenä tuloksena ilmestyi v. 1922 kooltaan vähäinen, mutta sisällykseltään sitä painavampi kirjanen »Aleksis Kivi taiteilijana», joka käsittää neljä esseetä: »A. K. valaistustaiteilijana», »A. K. suomalaisen madonnan kuvaajana», »Lintukoto» ja »Terve, metsä, terve, vuori!». Kun varhempi tutkimus oli ansiokkaasti valaissut varsinkin Kiven proosatuotannon realistisia piirteitä ja huumoria, tähdentää tämä hänen lyriikkansa aitoromanttisia ja pateettisia tunnuksia. Lehtosen koko tutkimustyön merkittävin saavutus on kuitenkin v. 1928 ilmestynyt 493-sivuinen »Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen». Se sisältää Kiven edustavimmista runoista 12 perusteellista monografiaa, joissa esitellään runon aihetta, todellisuus pohjaa, kirjallisia sukulaisia, rakennetta ja tyylikeinoja. Lukuunottamatta Eino Leinon »Helkavirsiä» eivät mitkään suomalaisen

lyriikan tuotteet ole joutuneet niin monipuolisen ja voi sanoa niin tyhjentävän tarkastelun kohteiksi. Silloinkin kun tekijän laaja lukeneisuus johtaa Kiven kannalta katsoen verraten kaukaisiin vertailuihin, esitys avaa mieltäkiinnittäviä näköaloja kirjallisiin valtasuuntiin ja yksilölliseen luomistapahtumaan. Lehtosella oli tarkoitus näin käsitellä Kiven kaikki runot, ja työn jatkoa varten hänellä oli runsaasti tehtynä merkintöjä. Toive saada vertailuaines tyhjentävästi kerätyksi, muut tutkimusaiheet ja julkiset tehtävät lykkäsivät suunnitelman toteuttamisen vuodesta toiseen ja lopulta ainiaaksi.

Lisäksi mainittakoon vielä kaksi teosta, joissa Lehtosen omaa kynänjälkeä tosin on verraten vähän, mutta jotka ovat hänen suunnittelemaansa ja huomattavasti ovat lisänneet Kiven tuntemusta. Teokseen »Aleksis Kivi aikalaistensa arvostelemana» (1931) on kerätty kaikki arvostelut — monet niistä hyvin väikeästi saatavia — Kivestä ja hänen teoksistaan. Niiden erilaisuuden läheinen rinnastaminen ei valaise vain suurimman kaunokirjailijamme tuotantoa vaan kirjallisuusarvostelumme kehitystä yleensä ja sitä kuinka välimatka arvosteltavaan on omiansa selventämään suhteita. Teokseen »Nurmijärven poika. Kuvia Aleksis Kiven elämästä» (1939) taas on kerätty erittäin täydellinen ja elustava kirjailijan elinympäristöä ja tuotantoa valaiseva kuva-aineisto. Se antaa selityksineen havainnollisen ja luotettavan yleiskuvan Kivestä sellaisellekin lukijakunnalle, joka vieroo varsinaista tieteellistä tutkimusta. Lehtosen useat Kiveä koskevat vähäisemmät tutkimukset on tässä pakko sivuuttaa. Hänen viimeisiä suuria suunnitelmiaan oli julkaista yleisesitys ranskalaisen komedian mestarista Luultimestasta, josta hän usein lukukausina oli luennoinut, mutta työ ei ehtinyt vielä sille asteelle, että sen joku toinen voisi viimeistellä.

Kun estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professorinvirka prof. Yrjö Hirnin tultua täysinpalvelleeksi julistettiin haettavaksi, ei Lehtonen terveydellisistä syistä ryhtynyt kilpaan, mutta joutui asiantuntijana merkittävästi vaikuttamaan itse ratkaisuun. Tietäen, että hakijoista kaksi oli varsin tasaväkistä, ja että viran täyttämiseen kiintyisi huomiota enemmän kuin tällaisiin asioihin yleensä, Lehtonen antautui tehtävään tavanomaisella perusteellisuudellaan. Tuloksena oli erinomaisen mieltäkiinnittävä, lähes 200-sivuinen teos »Estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professorinviran täyttäminen» (1939) — laajin asiakirja lajiansa Helsingin yliopistossa. Ratkaisu tapahtui Lehtosen lausunnon mukaisesti. — Monen monet julkiset tehtävät ja vilkas osanotto erikoisesti teatterielämään hajoittivat viime vuosina Lehtosen voimia.

Vielä sananen itse miehestä. Ei liene kenelläkään epäilyä siitä, että Lehtonen oli rehti, rohkea ja voimakas persoonallisuus, joka helposti muodostui suurenkin seuran keskipisteeksi. Ne, jotka tulivat hänet tuntemaan vasta viime vuosina, saattoivat ihmetellä ja paheksuakin niitä säälimättömiä sanoja, joita aivan vähäinen ulkonainen seikka voi hänessä aiheuttaa. Lehtonen oli jo silloin terveyttä uhoavasta ulkohahmostaan huolimatta hyvin sairas. Oli syvästi traagillista, että mies, joka tunsikin vastustamatonta vetoa seurallisuuteen ja poikkeuksellisen rehevää elämähallua, oli saanut armahtamattomiksi seuralaisikseen reumatismia ja astman. Lehtonen ei yleensä valitellut vaivojaan, usein hän jaksosi katsoa

niitä humoristin silmin, mutta epäilystä tuskin voi olla siitä, että mainittu jännitystila oli syynä purkauksiin, jotka oudoksuttivat tasaisen tien vael-tajaa. Niille, jotka olivat oppineet tuntemaan Lehtosen hänen täyden voi-mansa, saati nuoruutensa päivinä, tulevat etsimättä mieleen Runebergin sepittämät ja Otto Mannisen suomentamat säkeet Grigori Tigerstedtistä:

Liet joskus tullut tuntemaan kai sen
tuhanten joukoss' elon tanterella,
kuink' outo voima, pakko sisäinen
toist' ihmistä voi toiseen taivutella?
Sua kohtaa kasvot, korvaas ääni soi,
ihastut, kiinnyt — miks? Et tietää voi.

Viel' äänen muistan pohjanrotuisen,
se joukon eessä soi kuin pohjan tuuli;
kuin luoti löi ja sattui sana sen,
siin' äänessä oli ruutia, sen kuuli;
sen pelkkä raiku todisteen jo toi,
ett' urhon suoran rinnasta se soi.

Aarne Anttila.